

Eldlekar bland barn och ungdomar

En intervjubaserad studie av
barn och deras mödrar

**RÄDDNINGSG
VERKET**

**Eldlekar bland barn och ungdomar
en intervjubaserad studie av barn och deras Mödrar**

Rapporten har utarbetats av
Yvonne Terjestam och Olof Rydén, Lunds Universitet, Psykologiska institutionen
Författarna svarar för innehållet i rapporten.

Räddningsverkets delprojektledare:
Eleonor Storm

1996 Räddningsverket, Karlstad
Räddningstjänstavdelningen
ISBN 91-88890-47-3

Beställningsnummer P21-160/96
2002 års utgåva

Abstract

Sixty pupils (7 - 16 years of age) and their mothers were interviewed individually by a psychologist in efforts to illuminate the readiness of children and adolescents to play with fire. The questions to the mothers concerned the habits and possible education of their children in matters of fire. The interviews with the children were based on their answers to a questionnaire they had completed a year earlier concerning their experience with fire. The present study showed that 85% of the pupils play or had played with fire - either on a regular basis or during a restricted period of time. At the ages of 7 - 12, many of the children referred to playing with fire as being "cool". There appeared to be a connection between playing with fire and both revolt and excitement. Youths 13 - 16 years of age, on the other hand, appeared to play with fire primarily because they were bored and had nothing meaningful to do. After the age of 12 fireplay decreased among the majority of the youths. A primary reason they reported for giving up playing with fire was fear of its spreading and causing damage to property. Increased knowledge of the potential damages that fire can cause and how these can be prevented apparently strengthens the inclination either to abstain from playing with fire or to play with it under proper control. Although a majority of the children and youths played with fire, 3/4 of the mothers who were interviewed did not believe children did so. Discussions of fire and how to handle it and systematic education in such matters were thus rare in these homes. The fire brigade and the school served instead as sources of such education, which was of only very limited character.

Key words: fireplay, education, children, fire brigade, arson

.....

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	3
Sammanfattning	5
Inledning	6
Metod	8
Övergripande syfte	8
Urval	8
Intervju med barnen	9
Bedömning av eldlekens karaktär	9
Intervju med mödrarna	9
Resultat	10
Validering av frågeformuläret	10
Frekvens av eldlekar	10
Sammanfattning	11
Tillkommande intervjubaserad information kring eldlekar	11
Eldlekarnas karaktär	11
Motiv till eldlekar	12
Lek ensam eller i grupp	13
Planering av lek med eld	14
Faktorer som hindrar eldlekar	14
Intervju med mödrarna	15
Information kring eldhantering	15
Uppfostringsmetoder	16
Jämförelse mellan mor- och barn intervjuerna	16
Eldlekar	16
Diskussion	18
Referenser	20

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

Sammanfattning

Sextio skolbarn (7-16 år) och deras mödrar intervjuades individuellt av psykolog. Mödrarna tillfrågades om barnens fostran och vanor när det gäller eldhantering. Intervjuerna med barnen utgick från ett frågeformulär avseende upplevelser och erfarenheter av eld som de fyllt i ca 1 år tidigare. Studien visar att upp till 85% av eleverna leker eller har lekt med eld - somliga regelbundet, andra under en viss tidsperiod. I åldrarna 7-12 år anger många barn att det är tufft att "elda"; eldlek verkar vara förknippade med revolt såväl som spänning. Ungdomar mellan 13-16 år "eldar" däremot främst för att de är uttråkade och inte har någon meningsfull sysselsättning. Efter mellanstadieperioden minskar eldlekarna. Ett väsentligt skäl att avstå från att leka med eld är rädsla för att den skall spridas och skada egendom. Trots att flertalet barn och ungdomar visade sig leka med eld, trodde 3/4 av de intervjuade mödrarna inte att deras barn gjorde detta. Diskussioner i hemmen kring hur man hanterar eld var ovanliga och någon regelbunden fostran förekom inte. Istället befanns brandkår och skola vara viktiga i detta avseende. Insatser härifrån bestod dock av enstaka informationsträffar. Således verkar barnen inte få någon systematisk handledning i hur man hanterar eld. Ökad kunskap om vilka skador som kan uppstå och hur de kan undvikas kan antas förstärka benägenheten att inte elda eller att göra det i kontrollerade former.

Sedan några år tillbaka bedrivs forskningsprojektet "barn och bränder" vid Psykologiska Institutionen, Lunds Universitet. Projektet som leds av fil. dr. Yvonne Terjestam initierades 1994 av Räddningsverket som också är finansiar.

Nyckelord: lek med eld; uppfostran; skolbarn; brandkåren; eldsanläggning

Inledning

Det är en vanlig uppfattning att barns lek med eld minskar vid 6 - 7 års ålder för att sedan öka före pubertetens inträde (Fineman, 1995). Anledningen till minskningen kan vara att barnen i åldrarna 6 - 11/12 år är fullt upptagna med att utveckla kognitiva, fysiska och sociala färdigheter, ofta i relativ harmoni med omvärlden. Denna utvecklingsfas är också av särskild betydelse när det gäller att utveckla en känsla av kompetens och egenvärde (Erikson, 1969).

Man antar att flertalet bränder som anläggs av barn är olyckshändelser och resultatet av nyfiket experimenterande. Det är alltså särskilt viktigt att barn får adekvat undervisning i hanterandet av eld och i eldrelaterade frågor. Denna fostran förväntas primärt ske i hemmen. Här är dock eld inte längre en naturlig del av vardagen vilket får till följd att barnen mer sällan får lära sig att hantera eld på ett konstruktivt sätt. Följden av detta kan bli att barnen, på grund av sin okunnighet, förbjuds att hantera eld överhuvudtaget. Eldhantering kan då få en prägel av spänning (något som är förbjudet) och då också bli ett redskap för revolt mot vuxenvärlden.

Därtill kommer eldens fascinerande karaktär. Flertalet barn börjar intressera sig för elden vid 2 - 3 års ålder. För många barn blir fascinationen påtagligt stark under en viss period. Denna fascination är i sig inte avvikande. Människans relation till eld har alltid varit stark vilket inte minst blir tydligt i att vi bygger öppna spisar i våra hem för den trevnad som elden, i sin kontrollerade form, sprider.

Att elden, som ett av de 4 elementen, har en väsentlig symbolisk betydelse tydliggörs av dess framträdande plats i flertalet kulturers mytologier (Campbell, 1990; May, 1991). Elden är i denna form starkt knuten till känslor. I sin positiva aspekt står den ofta som symbol för "hemmets härd" och för gemenskap. Vi tänder levande ljus och vi samlas framför brasan. Elden har också en skapande och en förvandlande aspekt (Bachelard, 1993; Frazer, 1992). Livets låga brinner eller slocknar. Ur dess aska föds det nya. Den symboliserar också hänryckning och inspiration vilket inte minst framkommer i talesätten "kärlekens låga" och att "brinna av iver" eller "ha ett brinnande intresse".

Eldens negativa aspekter är inte mindre uttalade. Förhärjande eldar utplånar och förintar i mytologin, ofta som ett straff från gudarna. Den vulkaniska elden kommer oförklarligt ur jordens fördolda djup (Bulfinch, 1988, s326-334).

Det är alltså knappast förvånande att yngre barn har svårt att förklara sin fascination för eld. Även de äldre barnens vanliga förklaring till att de anlägger eld - för att de "vill se det brinna" - omfattar troligen en mängd olika typer av upplevelser som kan relateras till eldens symbolvärde.

Utgångspunkten för föreliggande studie är den undersökning av ca 750 grundskoleelevers upplevelser och erfarenheter av eld som färdigställdes av författarna under 1995-1996 (Terjestam, 1996; Terjestam & Rydén, 1995a,

1995b, 1996a). Undersökningen baserades på frågeformulär vilket möjliggör att ett större antal individer kan undersökas. Samtidigt kan svarens tillförlitlighet ifrågasättas i synnerhet när det gäller känsliga uppgifter.

Metod

Ett urval av 60 barn och deras mödrar gjordes ur en tidigare studerad grupp barn (736 st, 6-16 år). I den tidigare studien användes dels ett frågeformulär angående erfarenhet av eld, som barnen individuellt fyllde i under en lektionstimma på skoltid, dels självskattningstestet "Jag Tycker Jag Är" (Ouvinen-Birgerstam, 1985). Undersökningen är publicerad i 4 rapporter (Terjestam & Rydén, 1995a, 1995b, 1996; Terjestam, 1996a).

Föreliggande delstudie baseras på intervjuer med de 60 barnen och deras mödrar. Studien avsåg 1: att validera delar av det frågeformulär som användes i huvudstudien, 2: att göra en fördjupad exploration av barnets relation till och upplevelser av eld, 3: att undersöka samband mellan mödrarnas och barnens uppfattningar om barnens eldhantering. Intervjuerna gjordes cirka 12 månader efter den ursprungliga frågeformulärstudien.

Övergripande syfte

Studiens övergripande syfte är att producera sådan kunskap om barns eldhantering att ett förebyggande åtgärdsprogram kan utvecklas och prövas.

Urval

Barnen i de olika skolstadierna delades in i 3 olika grupper: barn som aldrig lekte med eld; barn som ofta lekte med eld; samt barn som hade inkonsistenser i frågeformuläret (några barn hade t. ex. angett både att de aldrig lekte med eld och att de ofta gjorde det). Från dessa grupper valdes sedan slumpmässigt ut sextio barn och ungdomar för intervjun (tabell 1).

Urvalet gjordes utifrån syftet att erhålla fördjupad förståelse för, i första hand, barn som ofta leker med eld (grupp 1) men också för barn som aldrig leker med eld (grupp 2). Den grupp som hade inkonsistenser i frågeformuläret (grupp 3) bedömdes vara särskilt intressant ur ett valideringsperspektiv.

Vid urvalet har materialets representativitet för hela undersökningsgruppen (N=736) därför inte varit ett primärt syfte.

Tabell 1. Beskrivning av urvalsgruppen (antal och kön).

Grupper	n	Låg- och mellanstadiet		Högstadiet	
		pojkar	flickor	pojkar	flickor
leker ofta med eld	28	12	3	7	6
inkonsistenta svar	17	4	5	4	4
leker aldrig med eld	15	4	4	4	3

Intervju med barnen

Intervjuerna med barnen utgick från det ursprungliga frågeformuläret (bil. 1 och 2). Om barnen angivit incidenter i relation till eld, följdes dessa upp och förhållandena kring det enskilda barnets eldhantering studerades utförligt. Intervjun med barnen utgör således delvis en validering av frågeformuläret.

Bedömning av eldlekens karaktär

Utöver barnens egna uppgifter om hur ofta de lekte med eld gjordes, i samband med analysen av materialet, en kvalitativ bedömning av deras sätt att hantera eld. Underlaget för bedömningen bestod dels av intervjun, dels av det tidigare besvarade frågeformuläret. Barnen delades därefter in i 3 grupper. Grupp 1 utgörs av de som aldrig eller någon enstaka gång leker med eld. Grupp 2 omfattar de som leker med eld ibland eller ofta men som hanterar eld på ett icke avancerat sätt (som exempel kan nämnas att leka med smällare vid enstaka tillfällen eller bränna upp små papperslappar i askfat - ett beteende som var vanligt förekommande bland flickorna särskilt i högstadiet) eller barn som har orsakat en allvarlig incident men därefter upphört med sina eldlekar. Som avancerad eldlek (grupp 3) räknas att använda bensin eller andra kemikalier vid eldsanläggning, att vid upprepade tillfällen anlägga vådlig eld, att ha orsakat fler än en väsentlig incident vid lek med eld, eller att ha orsakat en incident men ändå fortsatt att leka med eld.

Intervju med mödrarna

Frågorna till mödrarna gällde främst deras uppfattning om barnens hantering av och kunskap kring eld samt hur och när barnet fått information om eldhantering. Intervjuerna skedde enskilt i hemmet och av en psykolog.

Resultat

Validering av frågeformuläret

Frekvens av eldlekar

Femton av de 32 intervjuade barnen i *låg- och mellanstadiet* hade i den tidigare frågeformulärstudien angett att de aldrig leker med eld (8 tillhörde urvalsgruppen "leker aldrig med eld" och 7 tillhörde gruppen "inkonsistenser"). I den uppföljande intervjun angav 4 av dessa 15 barn att de faktiskt leker med eld ibland, och att de inte varit helt uppriktiga tidigare, medan 6 barn uppgav att de tidigare hade lekt med eld men slutat med det. Detta innebär att 67% av de intervjuade barnen (på låg- och mellanstadiet) som i den tidigare studien uppgav att de aldrig leker med eld antingen faktiskt leker med eld eller har lekt med eld.

En typ av förklaring till dessa till synes oförenliga uppgifter som ibland förekom, gavs av en flicka i årskurs 5. I det ursprungliga frågeformuläret ringade hon in alternativet "leker aldrig med eld". Under den senare och uppföljande intervjun berättade hon att hon faktiskt satt eld på saker vid flera tillfällen. Hon förklarade att hennes "eldande" hade skett tillsammans med kompisar. Även om hon aktivt tänt eld vid dessa tillfällen ansåg hon sig inte leka med eld. Hon ville egentligen inte göra det men kunde inte motstå grupptricket. Hon tyckte inte det var kul att leka med eld.

En pojke som också i frågeformuläret hade angett att han aldrig lekte med eld berättade att han tidigare ofta hade lekt med eld. Detta brukade främst ske ute i naturen. Vid ett av dessa tillfällen hade han orsakat en stor skogsbrand. Därefter hade han slutat leka med eld.

I intervjuerna framkom således att 84% av de 32 barnen på låg- och mellanstadiet leker, eller har lekt med eld. I den tidigare frågeformulärstudien angav 32% av de 493 barnen på låg- och mellanstadiet, att de leker med eld.

Det visade sig också att hela 53% (17 st) av de 32 intervjuade barnen leker med eld utan någon vuxens närvaro. I det ursprungliga frågeformuläret angav bara 22% (7 st) av dessa 32 barn att de leker med eld utan vuxna.

Bland ungdomarna i *högstadiet* var förhållandena annorlunda. Av de 28 intervjuade ungdomarna uppgav 11 att de nu leker mindre ofta med eld än när de besvarade frågeformuläret. Bara 3 angav att de faktiskt leker oftare med eld än de tidigare angivit.

Att döma av ungdomarnas kommentarer i intervjun förefaller en väsentlig anledning till denna minskning vara att lek med eld börjar upplevas som "fånigt" någon gång under högstadieperioden. En flicka i årskurs 9 uttryckte det så här: "Förut eldade jag ofta. Nu gör jag det aldrig. Jag tycker det är löjligt och barnsligt. Jag har verkligen inte tid eller lust för jag idrottar mycket och sen läser jag läxor"

Sammanfattning

Resultaten från den ursprungliga frågeformulärstudien som visade att 81% av högstadieungdomar leker med eld, förefaller tillförlitliga. Däremot verkar barn i åldrarna 6-12 år leka med eld i väsentligt större utsträckning än vad tidigare undersökningar visat. Föreliggande studie antyder att upp till 80-85% av grundskoleelever leker eller har lekt med eld. I den ursprungliga frågeformulärstudien uppgav 42% av de 736 tillfrågade grundskoleeleverna att de leker med eld.

Intervjudata ger en (relativt frågeformulärdata) delvis annorlunda information om barns lek med eld. Medan frågeformulärstudien fokuserade på hur många barn som leker med eld (d.v.s. nutid) tillfrågades barnen i intervjun även om de tidigare hade lekt med eld. Resultaten i de olika studierna antyder att uppgifter i frågeformulärstudien (som alltså bara ger uppgifter om aktuella förhållanden) har sitt primära värde genom att belysa förändringar i ett utvecklingsperspektiv.

Tillkommande intervjubaserad information kring eldlekar

Eldlekarnas karaktär

Utifrån den kvalitativa bedömningen av eldlek befanns 6 av de 32 barnen i låg- och mellanstadiet leka med eld på ett avancerat sätt och 18 inte leka med eld på ett sätt som bedömdes som avancerat. Övriga 8 lekte inte med eld.

Två pojkar (årskurs 5 och 6) utgör exempel på gruppen "avancerad eldlek". Pojken i årskurs 5 "gör ofta braser" i skogen tillsammans med kamrater. Ofta planeras dessa så till vida att spray/lim/tändare införskaffas. Vid ett tillfälle hade en sprayburk exploderat och orsakat lindriga brännskador. Pojken tyckte själv inte detta var något allvarligt och hade därför fortsatt att leka med eld som tidigare.

Pojken i årskurs 6 som också brukar "elda i skogen" tillsammans med kamrater (bland annat en skolbänk samt grankojor) berättade om en incident där elden spred sig bortom barnens kontroll. När detta skedde kom en bil körande förbi. Pojkarna sprang då därifrån för att inte bli upptäckta. Ingen av dem följde upp vad som hände med branden.

Exempel på gruppen "ej avancerad eldlek" kan utgöras av en elev i årskurs 2 som vid ett tillfälle hade orsakat brand på ett fält. Han tyckte att detta var mycket allvarligt och hade därför slutat elda.

Andra exempel på icke avancerad eldlek utgörs av de barn som ofta tänder eld på mindre saker för att förströ sig.

Förhållandena på högstadiet är mycket snarlika de på låg- och mellanstadiet: 7 elever hanterar eld på ett avancerat sätt och 13 använder eld på ett icke avancerat sätt medan 8 ungdomar avhåller sig från eldlekar eller hanterar eld någon enstaka gång på ett relativt säkert sätt.

Motiv till eldlekar

För att få bättre förståelse för motiven till eldlekar tillfrågades barnen varför de leker med eld och i vilka situationer detta sker.

De motiv som eleverna i *låg- och mellanstadiet* angav i intervjun var "vet ej" (2 st), det är "tufft" (5 st) (här inkluderas att vilja bli populär), det är "mysigt" (8 st) (detta gäller oftast sociala situationer t.ex. vid högtider) samt det är spännande (9 st). En pojke i årskurs 6 berättade att: "man eldar för att fira eller något sådant - det är inte häftigt eller tufft, det är liksom mer roligt". En pojke i årskurs 3 som använde eld på ett mycket farligt sätt, förklarade att: "det är mysigt att elda och så luktar det så gott, dessutom är det spännande - en utmaning att se om man klarar det utan att något farligt händer". En pojke i årskurs 4 tyckte att "det är spännande när det orange flamar upp och får saker att försvinna". En annan förklaring av spänningen i att elda gavs av en elev i årskurs 5: "Det är häftigt när man tuttar på spray, och så är det spännande - lite farligt".

I det ursprungliga frågeformuläret svarade lågstadiebarnen inte på frågor kring motiv till eldlekarna. I mellanstadiet svarade de flesta att de inte vet varför de leker med eld. En relativt hög andel angav dock "vill se" (31 barn) eller "är uttråkad" (24 barn) som motiv.

Mycket få barn i mellanstadiet kunde i intervjun beskriva vad de menade med att de vill se det brinna. En pojke som brukade sätta eld på böcker försökte sig på en förklaring: "själva elden är viktigare än att förstöra något men jag vet inte riktigt varför".

På frågan om i vilka situationer de leker med eld dominerade svaret "när jag inte har något att göra" (10 st). En pojke i årskurs 5 berättade att han och andra brukar elda myror när de inte har något att göra (en ganska vanligt förekommande sysselsättning). Sju barn angav att de eldar tillsammans med föräldrarna medan 4 inte kunde svara på frågan. Ett barn som på föregående fråga svarat att han inte visste varför han leker med eld, angav här att han eldar när han är arg. Två barn svarade inte på frågan.

Sammantaget visar dessa svar att eldandet ofta sker när barnet inte har något att göra (är uttråkad) och söker stimulans (spänning). Spänningsaspekten blir tydlig genom att flera barn också anger att det är "tufft" att elda. Det ligger nära till hands att tolka uttrycket "tufft" i termer av att barnen känner att de uppnår respekt i kamratgruppen när de vågar sätta eld på något. Man kan anta att även motivet "vill se", för somliga barn, kan anknytas till behov av stimulans, men troligen har detta motiv också andra väsentliga innebörder som kan knytas till eldens mer djupgående symboliska aspekter.

I intervjun angav 16 (av 28) *högstadiungdomar* att den främsta anledningen till att de sätter eld på saker är att de inte har något meningsfullt att göra. Ingen av eleverna på högstadiet angav att eldhantering är "tufft". Däremot svarade 4 att de sätter eld för att de vill uppmärksammas (främst av andra i gänget) och 4 att det är intressant. Bara 3 elever ansåg att det är mysigt och 1 svarade inte på frågan.

Svaren på frågan om i vilka situationer man tänder eld bekräftar att sysslöshet är en väsentlig faktor bakom ungdomars lek med eld. Inte mindre än 20 (71%) av de 28 ungdomarna svarade att de "eldar" när de inte har något att göra.

I den ursprungliga studien angav 25% av ungdomarna att de eldade när de var uttråkade medan 36% angav att de vill se det brinna.

De ungdomar som i frågeformulärstudien angett motivet "vill se det brinna" (18 elever), ombads i intervjun att utveckla vad de menade med detta. Ungdomarna svarade oftast att de tyckte eld var vackert/fascinerande/fint (10 elever) och flertalet var fascinerade av att se hur olika material brinner eller hur elden flamar upp och "äter" materialet. Många gav måleriska beskrivningar av eldens karaktär: "elden är så fin med många olika färger"; "elden ser så varm och skön ut"; "det är skönt för ögat när man ser hur elden krymper ihop och sen flamar upp igen"; "elden är fascinerande - som om den hade ett eget liv".

Fascinationen för eldens förmåga att förvandla och förrinta framhövdes av 15 ungdomar. "Det är så spännande att se elden flamma upp och äta materialet. "Man blir så fascinerad av att se hur fort elden kan få saker att försvinna - hur den äter upp allting. "Det är spännande att se hur lågorna slukar allt och förvandlar det till aska".

Det finns också en tydlig komponent av utmaning för några (5) av dessa ungdomar. En flicka uttryckte det så här: "Jag tycker det är spännande att se om elden tar sig - det att man själv kan få det att brinna". En pojke angav att "om elden tar sig - då har man lyckats".

Åtta ungdomar angav att de tyckte det var "intressant" att titta på elden, men hade svårigheter att utveckla detta utöver att man "vill se vad som händer".

Lek ensam eller i grupp

Intervjun visade att lek med eld i åldrarna 6 - 12 år i stor utsträckning är ett gruppfenomen. Tre av de 32 intervjuade barnen angav att de uteslutande leker ensamma med eld. Åtta barn angav att de leker med eld tillsammans med kamrater och lika många (11 barn) att de leker både ensamma och i grupp.

Även i högstadiet visade sig eldlekar främst vara en gruppaktivitet. Inga ungdomar angav att de främst tänder eld när de är ensamma medan 10 angav att de enbart "eldar" i grupp. Tretton elever sätter eld både när de är ensamma och när de är i grupp.

Merparten av de som angav att de också eldar när de är ensamma påpekade att det är "roligare" när man är fler. En vanlig kommentar var också att det är mer spännande att elda i grupp eftersom man slipper ett eget ansvar för elden och en eventuell spridning. Det känns tryggare när man är fler. En pojke uttryckte det så här: "Det är mycket roligare när man eldar i grupp för då kan man verkligen ge sig hän - man slipper bry sig om konsekvenserna för man är så många som delar

ansvaret". En flicka svarade: " Man tänker mindre på faror när man är fler och man är inte så rädd för att bli upptäckt eftersom man är många som delar skulden". Svar med innebörden att man har bättre kontroll när man är fler och att man kan hjälpas åt att släcka om elden skulle sprida sig, var också vanliga.

Planering av lek med eld

Barnen i *låg- och mellanstadiet* tillfrågades om de planerar sina eldlekar. Svaren visar att eldleden oftast är en spontan sysselsättning. Bara 6 barn angav att de vidtar förberedelser som t. ex. att köpa tändstickor. En pojke berättade att han ibland tog bensin från trädgårdsskjulet för att kunna sätta eld. Fem barn leker bara med eld tillsammans med sina föräldrar. Främst gäller denna "lek" att barnen får vara med vid grillning eller trädgårdsskötsel, får tända cigaretter eller ljus åt föräldrarna. Det är intressant att notera att barnen anser detta vara "lek". En annan typ av eldlek tillsammans med föräldrar beskrevs av ett barn som återgav hur man framgångsrikt kan få en tom tepåse att flyga med hjälp av eld. Åtta barn angav att de aldrig leker med eld.

Även i *högstadiet* verkar eldsanläggning primärt vara en oplanerad företeelse. Bara fem ungdomar uppgav någon form av planering. Flera ungdomar berättade att de tar med sig tändstickor för att kunna anlägga eld, oftast ute i naturen men också på skolområdet. Gemensamt för 3 av dessa 5 ungdomar verkar vara att de planerar att anlägga eld när de är arga. En pojke angav att han planerar att sätta eld på kyrkan eftersom han är arg på prästen. Han berättade vidare och med stort allvar att han har planer på tillverka brandbomber för att kasta på skinheads. En annan pojke planerar sitt eldande när han är arg på någon i familjen och en tredje har eldat lite på skolan när han varit skoltrött. En faktor av mer introgressiv karaktär framkommer tydligt i en av flickornas berättelser om hur hon brukar elda lite här och var på sig själv samt på sin katt.

Alla de 5 ungdomar i *högstadiet* som planerar sin eldsanläggning eldar både när de är ensamma och tillsammans med andra. Detta samband återfanns inte bland barnen i *låg- och mellanstadiet*.

Faktorer som hindrar eldlekar

För att få en förståelse för skyddande faktorer tillfrågades eleverna i *låg- och mellanstadiet* dels vad som hindrar dem från att leka med eld dels vad de kunde tänka sig göra istället.

Det vanligast förekommande svaret på den senare frågan var att man kan orsaka skador på egendom (19 st). Upptäcktsrisk och att man vet att det är förbjudet är exempel på andra skyddande faktorer liksom att man är rädd för straff eller att man har annat att göra. En flicka i årskurs 1 som eldade lite då och då uppgav bestämt att "Jag vill inte elda varje dag för det finns mycket annat att göra - t. ex. att spela TV-spel".

Att eldlek kan ha en aggressiv innebörd framkom vid frågan om vad man kan tänka sig göra istället för att leka med eld. Olika alternativ som barnen (17 st) kunde tänka sig var t.ex. att stjäla, svära, förstöra och dricka öl, "sno en kniv"

samt att klottra. Många barn (15 st) hade dock svårigheter att komma på något alternativt beteende.

I *högstadiet* var de vanligast förekommande svaren på frågan vad som hindrar att man anlägger eld; rädsla för spridning (18 elever) och att vuxna finns i närheten (12 elever). Andra svar var rädsla för att orsaka skador (8 elever), att man vet det är förbjudet (5 elever) samt upptäcktsrisk (5 elever).

Som alternativ till att anlägga eld kunde 8 ungdomar tänka sig att spela med i någon lagsport, 9 att snatta och 7 gå på fest och dricka alkohol. Övriga alternativ utgjordes av att shoppa, att spela på dator och läsa läxor. En flicka angav som alternativ sysselsättning att rispa sig med nålar och saxar eller att "pilla" på saker.

En jämförelse mellan högstadieungdomarnas respektive låg- och mellanstadiiebarnens syn på alternativa beteenden tyder på att eldandets aggressiva och upproriska innebörd tenderar att avklinga någon gång efter mellanstadiet. Medan de yngre barnens svar var färgade av upprorsanda uttryckte ungdomarna snarare en brist på meningsfull sysselsättning.

Att ha kunskap om eld kan antas förhindra eldlekar. När ungdomarna i *högstadiet* själv angav på vilket sätt de fått information om eld framkom att TV och skolan är de främsta informationskällorna. Av de 28 eleverna svarade 12 att de lärt sig om eld i skolan och 14 angav TV program. Informationen i skolan omfattades till största del av informationsträffar med brandkåren i skolans regi. Flera ungdomar angav skolbesök under brandkårens dag när de gick i mellanstadiet eller till och med i förskolan. Andra angav brandövningar på skolan. Ingen elev hade fått någon form av systematisk information. Bara 7 ansåg att föräldrarna informerat dem om eld. Sju elever (25%) tyckte inte att de fått någon information över huvud taget.

Intervju med mödrarna

Information kring eldhantering

Intervjun visade att bland barnen i *låg- och mellanstadiet* fyller TV och skola en viktig funktion när det gäller kunskaper kring eldhantering. Nitton av de 32 intervjuade mödrarna angav att barnen lärt sig eldhantering i skolan samt att detta ofta hade föranlett diskussioner mellan barn och föräldrar. Skolbesök under "Brandkårens dag" framstår som en särskilt viktig källa till information. Så många som 11 av dessa 19 mödrar angav specifikt detta tillfälle medan information kring eldhantering av lärare i skolan bara specificerades i ett fall. Övriga 7 (av 19) angav generellt att skolan informerat barnet om eldhantering. Nio mödrar menade att TV-program gav viktig information om eldhantering. "SOS" och "Larmet Går" var exempel på program som gav tillfälle till diskussioner.

Bara 6 av de 28 intervjuade mödrarna till *högstadieeleverna* angav TV som en informationskälla avseende hantering av eld och ännu färre (3 mödrar) angav att deras barn lärt sig om eldhantering i skolan. Tio angav däremot att incidenter kan initiera diskussioner kring eld. Att ungdomarna inte får någon väsentlig eller

systematisk information av föräldrarna framkommer också tydligt genom att 19 mödrar uppgav att man aldrig eller sällan diskuterar eldhantering i hemmet.

Uppfostringsmetoder

Att skrämma barnen (13 st) och att informera om vad man skall göra om det börjar brinna (16 st) var de vanligaste uppfostringsmetoderna relativt eld. Bara 8 mödrar angav att de låtit barnen hantera eld under föräldrarnas handledning. Lika få (8 st) hade talat om för barnen hur man hanterar eld.

Tjugofem av dessa 32 intervjuade mödrarna till *låg- och mellanstadiebarn* ansåg ändå att effekten av deras "eldfostran" var positiv. Tre mödrar oroade sig över sina barns hantering av eld. Fyra mödrar kände till barnens eldlekar men ansåg inte det fanns anledning till oro. Övriga mödrar trodde inte att barnen leker med eld.

Sexton av de 28 intervjuade mödrarna till *högstadieläverna* hade vid något tillfälle informerat ungdomarna om vad man skall göra när det brinner och 12 hade informerat om hur man hanterar eld. Bara 2 ungdomar hade, enligt deras mödrar, fått hantera eld under föräldrarnas ledning.

Trots denna uppenbara brist på handledning i eldfrågor uppgav alla 28 mödrarna att deras fostran i eldfrågor haft god effekt. Nitton mödrar trodde inte att deras barn leker med eld och övriga 9 var övertygade om att deras barn hanterar eld med försiktighet.

Sammanfattningsvis visar detta att flertalet barn och ungdomar inte får lära sig att hantera eld. Mödrarna såväl som ungdomarna i högstadiet refererar oftast till enstaka incidenter vilket visar att systematisk och praktisk handledning om eldhantering är sällsynt förekommande. Det är också troligt att föräldrarna själva inte har erhållit tillräckligt med information om barns och ungdomars lek med eld, för att anse sådan "fostran" vara väsentlig.

Jämförelse mellan mor- och barn intervjuerna

Eldlekar

Av intervjuerna framgår det tydligt att föräldrarna oftast inte känner till barnens eldlekar.

Vid en jämförelse med barnens svar på intervjun visade det sig att bara 5 av barnen inte leker med eld. Tre av dessa 5 barn har tidigare lekt med eld men upphört med detta, i ett fall för att leken orsakat en eldsvåda som släcktes av brandkåren. Tre av barnen till de 14 mödrar som inte trodde att deras barn leker med eld, sysslar med avancerad eldlek där de t.ex. införskaffar bensin eller spray för att få fart på elden och 2 leker ofta med eld på ett sätt som kan få allvarliga konsekvenser.

De 3 barnen till mödrarna som oroade sig över att barnen leker med eld uppvisade också ett särskilt intresse för eld. Ett av dessa barn samlar på tändare, ett barn

uppgav sig ha egen tändare och det tredje barnet leker fortfarande med eld trots att han tidigare orsakat en eldsvåda.

Två av de 4 barn vars mödrar trodde att barnen leker med eld men är försiktiga, visade sig syssla med eldlek på ett sätt som kan vålla skada, en genom att syssla med eld på ett avancerat sätt och en genom att ofta leka med eld. Ett barn hade tidigare lekt med eld på ett avancerat sätt men slutat med dessa lekar. Bara 1 av dessa 4 barn leker relativt lite med eld.

Av de 19 mödrar som inte trodde att deras barn i högstadiet lekte med eld har mindre än hälften (42%) rätt. Mödrarnas okunnighet om barnens vanor beträffande eldlekar och eldsanläggning framkommer tydligt i exemplet med modern som i intervjun uppgav att hon inte trodde hennes son lekte med eld samtidigt som hon uttryckte sin förvåning över att han "så ofta luktar brandrök". Sonen tillhörde den grupp ungdomar som hanterade eld på ett avancerat sätt.

Diskussion

Redan i den tidigare genomförda frågeformulärstudien redovisade totalt 42% av de undersökta barnen att de lekte med eld. Frekvensen ökade dessutom starkt med stigande ålder. Åttio procent av lågstadiet barnen men endast 20% av högstadiet barnen uppgav att de aldrig lekte med eld (Terjestam & Rydén, 1995a). I denna fördjupade studie där barnen intervjuades individuellt visade sig dessa siffror vara för låga; 2/3 av de barn på låg- och mellanstadiet som tidigare uppgett att de aldrig lekte med eld berättade nu att de faktiskt lekte eller hade lekt med eld. Detta innebär att 83% av de 60 intervjuade eleverna leker eller har lekt, med eld. Tidigare empiriska studier över barns (3-16 år) lek med eld visar att 40-60% leker med eld (Block m .fl., 1976; Kafry, 1980; Terjestam & Rydén, 1995a). Resultaten från föreliggande studie tyder således på att dessa siffror underskattar förekomst av eldlekar.

Det framgår av både intervjuerna och av formulärdata att det stora flertalet av dessa eldlekar kan bedömas som relativt oförargliga, i den meningen att barnen inte avsåg att anlägga bränder. I kategorin eldlekar ryms också eldning under kontrollerade former, t. ex. grillning tillsammans med en förälder. Det är ändå tydligt att långt över hälften av barnen i den här undersökta populationen av icke kriminellt belastade skolbarn leker med eld. Detta förhållande är oroväckande med tanke på deras ofta dåliga kunskaper om hur en eld kan utvecklas under olika förhållanden beroende på olika materials större eller mindre brännbarhet, hur eld skall släckas effektivt, betydelsen av väderförhållanden etc.

Intervjuerna med eleverna visade att motiven för att leka med eld stämmer väl med vad de tidigare uppgivit i sina formulärsvår. Det handlar i stort om nyfikenhet och att söka spänning eller stimulans. Bakom det ofta angivna motivet "vill se" kan man också skönja mer djupliggande faktorer. Tidigare undersökningar (t.ex. Kaufman m. fl., 1961; Kolko & Kazdin, 1986) visar att "sätta eld" kan ha vitt skilda innebörder för olika barn. Att överträda och trotsa regler och vuxna, att åstadkomma eller sätta igång något och därigenom uppmärksammas, att skada eller förstöra, ibland sig själv, är några exempel. I en normalgrupp, som den här undersökta, är det kanske mest sannolika att det intetsägande "vill se", bland de yngre barnen, främst betecknar nyfikenhet och behov av spänning. Att åtskilliga barn uppgav olika "asociala" beteenden (klottra, förstöra, dricka öl) som möjliga alternativ till att leka med eld tyder emellertid också på att eldande, även i beskedliga former och bland "vanliga" barn, är ett utagerande beteende, något som är mycket tydligt hos mer avancerade eldanstiftare (Andersson, 1995; Barnett & Spitzer, 1994).

Bland högstadieungdomarna verkar dock elden ha antagit en vidare och mer differentierad symbolisk innebörd. Kombinationen av eldens livfulla skönhet, att den är otyglad och att den har en förvandlande förmåga tycks nu utgöra fascinationens källa. Detta antyder att ungdomarnas lek med eld kan ge uttryck för olika upplevelser och fantasier. Eldens förvandlande/förintande aspekt gör den särskilt lämpad som ett uttryck för aggression medan lågornas oförutsägbara livfullhet kan bli en utmaning som därigenom stimulerar känslor av både

kompetens och spänning. De många gånger färgstarka beskrivningarna av eldens skönhet antyder också att elden kan tillgodose helt andra typer av behov som är kopplade till estetik, introspektion och trygghet.

En viktig upplysning inför planering av förebyggande åtgärder är att eldlekar företrädesvis är ett gruppfenomen liksom att de är oplanerade.

Att de intervjuade eleverna uppger rädsla för spridning och risk för att skada egendom som ett skäl för att avstå från att leka med eld är också en viktig upplysning. Ökade kunskaper om vilka skador som kan uppstå och hur de kan undvikas kan antas förstärka deras benägenhet att inte elda eller att göra det i kontrollerade former.

Det framgår tydligt att skolan redan har en central betydelse i barnens uppfostran när det gäller kunskaper om eld och eldhantering och att brandkårens roll är stor. Jämfört med skolans insatser förefaller föräldrarnas bidrag i huvudsak bestå i att komplettera dessa genom att prata med sina barn i anslutning till "Brandkårens dag" eller då familjen sett något TV-program där eldsvådor bekämpats. Att skrämna barnen är dock vanligt och många berättar också för sina barn hur de skall bete sig om eld bryter ut. Nästan alla mammor känner sig dock förvissade om att deras barn fått en bra uppfostran i detta avseende och inte är potentiella anstiftare av eldsvådor. Intervjuerna visar dock att de flesta mödrar är okunniga om sina barns eldande samt att deras uppfostran när det gäller eldande inte sätter några tydliga spår.

Sammanfattningsvis visar denna fördjupade, intervjubaserade studie av elevernas uppgifter om sina eldlekar och intervjuerna med deras mödrar att lek med eld är ännu vanligare än vad som framgick av den tidigare frågeformulärstudien och att mödrarna är okunniga om detta. Vidare framkom att motiven för att elda är svåra att analysera men sannolikt ofta kan föras tillbaka på nyfikenhet och behov av spänning respektive sysselsättning, även om motiv som uppror och protest också kan spåras. Det är också tydligt att lek med eld nästan alltid utövas i grupp. Det framkom även att skolan och brandkåren sannolikt är de viktigaste fostrarna när det gäller att ge barnen kunskaper om eld och att föräldrarna oftast i huvudsak kompletterar deras insatser. Ett annat resultat av särskild vikt är att rädsla för spridning och risk för att skada egendom utgör väsentliga skäl för att avstå från att leka med eld.

Jag vill tacka psykologerna Yvonne Johansson och Anna-Karin Skoglund som gjorde intervjuerna med barnen och deras mödrar. Jag vill också rikta ett varmt tack till professor Olof Rydén för såväl trevliga och inspirerande diskussioner som för värdefulla synpunkter.

Referenser

- Andersson, H. (1995). *Anlagda bränders omfattning. Motiv och påverkande faktorer*. Doktorsavhandling, Stockholms Universitet.
- Bachelard, G. (1993). *Eldens psykoanalys*. Lund: Skarabé.
- Barnett, W. & Spitzer, M. (1994). Pathological fire-setting 1951-1991: a review. *Med. Sci. Law*, **34** (1).
- Block, J.H., Block, J. & Folkman, W. (1976). *Fire and children: learning survival skills*. U.S.D.A. Forest Service paper (PSW-119). Berkeley, CA: U.S. Forest Service, 1-14.
- Bulfinch, T. (1985). *The golden age of the myth and legend*. London: Studio Editions.
- Campbell, J. (1990). *Myternas makt*. Stockholm: Svenska Dagbladets Förlag.
- Cederblad, M. & Höök, B. (1991). Östgötastudien: Stressfaktorer och beteendestörningar hos barn på 80-talet. *Rädda Barnens Rapportserie*, **1**.
- Erikson, E. H. (1969). *Barnet och samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fineman, K.R. (1995). A model for the qualitative analysis of child and adult fire deviant behavior. *American Journal of Forensic Psychology*, **13**(1), 31-60.
- Frazer, J. G. (1991). *Den gyllene grenen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Höök, B. & Cederblad, M. (1994). Symptomlistan - en reviderad och förenklad metod för att mäta problembeteenden hos barn. *Forskning om barn och familj*, **5**.
- Kafry, D. (1980). Playing with matches: children and fire. In: D. Canter (Ed.), *Fires and Human Behaviour*, pp 47-61. New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Kaufman, I., Heims, L. W. & Reiser, D E. (1961). A re-evaluation of the psychodynamics of firesetting. *American Journal of Orthopsychiatry*, **31**, 123-136.
- Kolko, D. & Kazdin, A. (1986). A conceptualization of firesetting in children and adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, **14**(1), 49-61.
- May, R. (1991). *Ropet efter myten: om den moderna tidens mytologi*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Ouvinen-Birgerstam, P. (1985). *Jag Tycker Jag Är*. Manual. Stockholm: Psykologiförlaget.
- Terjestam, Y. (1996a). Flickors och pojkars lek med eld. Betydelsen av motiv och självbild. *FOU Rapport P21-146/96*. Räddningsverket: Karlstad.
- Terjestam, Y. & Rydén, O. (1995a). Eldlekar och eldsanläggelse bland 7-16 år gamla barn. Frekvenser och utvecklingsmönster i en normalpopulation *FOU Rapport P21-109*. Räddningsverket: Karlstad.

Terjestam, Y. & Rydén, O. (1995b). Varför leker barn med eld? Samband mellan eldlekar, motiv och självbild hos 736 grundskoleelever. *FOU Rapport P21-108*. Räddningsverket: Karlstad.

Terjestam, Y. & Rydén, O. (1996a). Fire-setting as normal behaviour: Frequencies and patterns of change in 7-16 year old children. *FOU Rapport P21-147/96*: Räddningsverket: Karlstad.

FRÅGEFORMULÄR Högstadiet

Datum .....

1. Vad heter du?.....

2. Hur gammal är du?.....år

3. Vilken klass går du i?.....

4. Vilken skola går du på?.....

1. Så här ofta "leker" jag med tändstickor eller tändare:

Varje dag

Varje vecka

Varje månad

Nästan aldrig

Aldrig

2. Följande saker är det är lätt att sätta eld på:

Jeans

Gummi

Krita

Bark

3. Jag tycker eld är:

ointressant

spännande

mysigt

skrämmande

4. Jag har upplevt något hemskt med eld.

Ja

Nej

5. Detta hände:.....

.....

6. Ungefär så här gammal var jag då.....år

7. Jag har upplevt något spännande med eld.

Ja   Nej

8. Detta hände:.....

.....

9. Ungefär så här gammal var jag då.....år

10. När jag tittar på en stor eldsvåda, på TV eller i verkligheten, så känner jag att det är:

Spännande och roligt

Spännande och hemskt

Hemskt

Roligt

Vet ej

Annat vad.....

**11. Om jag såg att det började brinna i ett träd så skulle jag göra följande:
skriv en 1:a framför det du skulle göra först, en 2:a framför det du skulle göra
sen och en 3:a framför det du skulle göra sist.**

Försöka släcka själv

Ringa brandkåren

Kalla på hjälp

18. Jag 'tuttar på' för jag:

Vill se det brinna	Ja	Nej
Vill förstöra något	Ja	Nej
Är arg på någon	Ja	Nej
Är uttråkad	Ja	Nej
Vet ej		
Annan orsak.	Vilken?.....	

19. Så här känns det när jag 'tuttar på'?

Spännande

Hemskt

Roligt

Vet ej

Annat. Vad?.....

Frågeformulär Lågstadiet

Datum.....

Vad heter du?.....

Hur gammal är du?.....år

Vilken klass går du i?.....

Vilken skola går du på?.....

1. Så här ofta leker jag med eld:

Aldrig

Ibland

Ofta

2. Så här ofta tändes jag ljus:

Aldrig

Ibland

Ofta

3. Så här ofta leker jag med smällare:

Aldrig

Ibland

Ofta

4. Jag tycker eld är:

Spännande

Hemskt

Mysigt

13. Jag har upplevt något hemskt med eld.

Ja

Nej

14. Mamma eller pappa har visat mig hur man handskas med eld.

Ja

Nej

15. Om det började brinna i ett träd så skulle jag allra först:

Kalla på hjälp

Ringa brandkåren

Försöka släcka själv

Räddningsverket, 651 80 Karlstad
Telefon 054-13 50 00, telefax 054-13 56 00. Internet <http://www.srv.se>

Beställningsnummer P21-160/96. Telefax 054-13 56 05
ISBN 91-88890-47-3